

Straatmetingen geven inzicht in 17e-eeuws Gouda

Jan Kooijman en Helen Kooijman-Tibbles

In een eerder artikel hebben wij aangegeven hoe met behulp van de hofstedegeld-registers een indruk kan worden verkregen van de Goudse stadsontwikkeling tot in de 15e eeuw.¹ De ontwikkeling stond daarna uiteraard niet stil. Geleidelijk aan werden er percelen opgesplitst of samengevoegd, terwijl bruggen en waterlopen werden toegevoegd of aangepast. Na de sloop van kloosters en kapellen werd er opnieuw verkaveld en geleidelijk aan werden ook nieuwe straten en stegen aangelegd om de bebouwing van binnenterreinen mogelijk te maken. Tegelijkertijd werd de bestaande bebouwing aangepast of vervangen door nieuwbouw. Uiteindelijk resulteerden deze veranderingen in een intensiever gebruik van de ruimte binnen de stadssingels én in een geleidelijk veranderen van het straatbeeld.

Tot in de 19e eeuw is het niet eenvoudig om die toestand in beeld te brengen en aan een bepaalde periode toe te wijzen. Wel zijn er vanaf het einde van de 16e eeuw vogelvluchtkaarten van Gouda gemaakt. Bekend is echter dat de betrouwbaarheid van het daar getoonde beeld beperkt is. Toch worden zij bij alle beschrijvingen van de stadsontwikkeling gebruikt.

In dit artikel wordt een ander uitgangspunt aanbevolen. Er zijn namelijk opmetingen van de Goudse straten beschikbaar, die een goede indruk geven van de ruimtelijke situatie in het begin van de 17e eeuw. De resultaten geven de mogelijkheid om de betrouwbaarheid van het vroege kaartmateriaal te toetsen. Pas na zo'n beoordeling zou er een beschrijving op basis van de getoonde bebouwing moeten plaatsvinden of zouden er betere bronnen moeten worden gezocht. Met enkele voorbeelden wordt dit toegelicht.

Vanaf het einde van de 16e eeuw verschijnt er een aantal stadskaarten dat een indruk geeft van op een bepaald moment in Gouda aanwezige bebouwing. Vaak zijn ze fraai vormgegeven en met gedetailleerd getekende bebouwing langs de grachten en straten; zelfs de binnenterreinen worden niet overgeslagen. Vooral de vogelvluchtk kaart van Braun & Hogenberg² uit 1585 is een geliefd exemplaar en een afbeelding is hier opgenomen. Ook de kaarten van Visscher³ uit 1612 en Blaeu⁴ uit 1649 worden veel gebruikt als basis voor uitgebreide betogen. In een aantal gevallen geven getekende of geschilderde stadsgezichten nog een aanvullende indruk. Voor een indruk van het beschikbare materiaal wordt verwezen naar 'Gouda in vogelvlucht'.⁵ Bij wat nauwkeuriger beoordelen van de kaarten en afbeeldingen en vooral na onderling vergelijken, groeit echter twijfel over de betrouwbaarheid van het getoonde stadsbeeld. Algemene publicaties over cartografie gaan hier op in en wijzen op de technische beperkingen en de kunstzinnige vormgeving.⁶ Voor zekerheid over de bebouwing moeten we dus wachten tot de 19e eeuw. Vanaf 1825 vinden kadastrale opmeting en registratie van alle Goudse percelen plaats. Daarna verschijnen er steeds meer overzichtskaarten maar pas tegen het einde van de 19e eeuw volgen bouwtekeningen en foto's met feitelijke informatie over de bebouwing van de percelen.

Voor de vroegste stadsontwikkeling is er inmiddels wat meer duidelijkheid. Door de bewerking van het hofstedegeld dat aan het eind van de 14e eeuw voor ieder perceel moest worden betaald, hebben wij al aangetoond⁷ dat de toenmalige 900 percelen goed

konden worden ingepast langs de straten van de kadastrale kaart van 1828. Het blijkt zelfs dat in een periode van 400 tot 500 jaar de breedte van veel percelen ongewijzigd blijft. Hoewel het hofstedegeld tot in de 20e eeuw nog wordt betaald, kan de heffing niet worden gebruikt om een compleet beeld van de stadsontwikkeling in de tussenliggende eeuwen te verkrijgen: er wordt namelijk op nieuwe percelen gebouwd, terwijl bij de bestaande percelen de heffing geleidelijk aan wordt afgekocht. Toch bleek er nog een mogelijkheid om een indruk te krijgen van de percelen en straten in de 17e en 18e eeuw en dat hebben we te danken aan het slechte onderhoud van de straten. In Gouda is achterstallig onderhoud van straten en kades namelijk al eeuwenlang een groot probleem.

Onderhoud van straten en kades

Vanaf de eerste uitgifte van de percelen waren de eigenaars verplicht tot het onderhoud van de openbare ruimte voor hun huizen. In een aan weerszijden bebouwde straat betrof dit het onderhoud tot halverwege de straat; bij éézijdige bebouwing of langs de grachten was het de gehele straat tot en met de kademuren. De huiseigenaars hadden echter (op een enkele uitzondering na) niet het eigendom of het uitsluitend gebruik van de rijstraat en de kades. Dit was een 'publieke notoriteit sinds onheuglijke tijd en in de belending van de percelen'.

Het onderhoud van de sluizen lag echter bij het stadsbestuur of de provincie en ook bij openbare bruggen behoefde slechts de helft van de straat door de er tegenover wonende huiseigenaar te worden onderhouden.

Jaarlijks werd de onderhoudstoestand door het College van de Magistraat tijdens een rondgang door de stad opgenomen, waarna er waar nodig aanschrijvingen tot direct herstel uitgingen. Het bleef echter eeuwenlang een jaarlijks terugkerend probleem. Volgens het stadsbestuur kon dit worden opgelost door de verantwoording voor het onderhoud van de huiseigenaar aan de stad over te dragen. De werkzaamheden zouden dan beter worden uitgevoerd en de bijbehorende kosten zouden via een omslag met de eigenaars worden verrekend. De meeste eigenaars waren echter niet ingenomen met zo'n aanpak en het heeft bijna 200 jaar geduurd voor het stadsbestuur met de invoering kon beginnen.

In 1611 gaf het stadsbestuur een eerste aanzet door landmeter Hendrik Vos opdracht te geven het straatoppervlak van alle straten te meten. In 1617 is er nog een vervolg aan gegeven toen een begin werd gemaakt met een nieuwe opmeting, waarbij voor ieder perceel het straatoppervlak nauwkeurig werd bepaald. Deze meting is echter voortijdig afgebroken. Het heeft daarna tot 1785 geduurd voor opnieuw een dergelijke opmeting plaatsvond. De straatbelasting werd nu ook echt ingevoerd. Het onderhoud werd dus vanaf die tijd door de gemeente overgenomen maar bleef beperkt tot de rijweg. De besparing van de goten of stoepen langs de huizen en het onderhoud van de kades waren uitgezonderd en bleven voor rekening van de huiseigenaars. Halverwege de 19e eeuw heeft de gemeente alsnog het onderhoud van de kades overgenomen en uiteindelijk volgde in het begin van de 20e eeuw ook het onderhoud van de stoepenzone voor de huizen. Hierbij werden de meeste stoepen en hekken opgeruimd, maar het eigendom van de stoepenzone bleef overwegend bij de eigenaars van de panden. Voor een verdere toelichting van de onderhoudsproblematiek verwijzen we naar het artikel 'Onderhoud van kades en sluizen in Gouda'.⁸

De straatmetingen leveren uiteraard een nauwkeurig overzicht op van de lengte en breedte van alle straten. De metingen zijn ook voor de bouwgeschiedenis van huizen van belang omdat de gevelafmetingen van individuele panden gemeten zijn. Bij elkaar geven deze metingen dus de mogelijkheid om de gegevens voor de periode tussen 1400

en 1830 aan te vullen met feitelijke informatie over de ruimtelijke structuur in de tussenliggende periode.

De straatmeting van 1611

De straatmeting is in het Archief van de Fabricagemeesters opgenomen en in principe eenvoudig te vinden.⁹ Er iets mee doen is een andere zaak. Het procesverbaal is een korte toelichting van de opdracht, aangevuld met een lijst met straten en bijbehorende getallen in roeden en voeten. Bijgevoegd zat echter een door vocht aangeast vel papier van circa 60 bij 40 cm, in vieren gevouwen en beschreven in 8 kolommen. Iedere kolom is onderverdeeld in een hoofdkolom met de naam van de straat en eronder 1 tot 11 rijen getallen, die uiteindelijk in stappen gesommeerd worden. Bij iedere kolom is een kleine hulpkolom met de nummering van de rijen getallen; soms is nog een korte toelichting toegevoegd. Om een indruk te geven, is een deel van dit document met de straten in het zuidwestelijk deel van de binnenstad afgebeeld.

Fragment van de straatopmeting uit 1611.

Bron: SAMH, OA3669.

Wij vonden het een ongewoon archiefstuk dat een verrassende overeenkomst vertoont met bijna 400 jaar jongere spreadsheets.

Uiteraard hebben we het ook omgezet naar een hedendaags spreadsheet en dit vereenvoudigde de controle van de optellingen én de omzetting naar metrische waarden. Het bleek dat Hendrik Vos een rekenfout had gemaakt in een optelling maar dit heeft weinig invloed op zijn uiteindelijke opmeting: in het Gouda van 1611 bleek ruim 1372 vierkante roeden (dus circa 18500 m²) te zijn bestraat. Geen schokkende informatie dus, maar het biedt de mogelijkheid om te vergelijken met andere opgaven uit de 17e tot de 19e eeuw.

Een praktische toepassing volgde wel toen wij ons realiseerden dat de onderverdeling in rijen gebaseerd was op de meting van het straatoppervlak vanaf een hoek tot een steeg of tot een dwarsstraat. Door vergelijken met de kadasterkaart van 1828 bleek er een grote overeenkomst te zijn met de 17e-eeuwse straatlengte en positie van stegen. Als gevolg daarvan kan nu de gemiddelde breedte van de straten en stegen in 1611 worden berekend.

De resultaten zijn vervolgens toegevoegd aan het omvangrijke bestand waarin we de ruimtelijke ontwikkeling van Gouda vastleggen. De opzet en de mogelijkheden van een dergelijke opslag zijn al beschreven in onze publicatie over het gebruik van de hofstedegeldregisters. Aan het einde van dit artikel worden er nog enkele opmerkingen over gemaakt.

De straatmeting van 1617

In hetzelfde archief zit het 'Quoyer van de langte ende breete van de straten voor de huysen'.¹⁰ In dit kohier wordt per straat de lengte van de individuele bebouwing en de

breedte van de straat opgegeven. De afmetingen van de percelen zijn gekoppeld aan straat en eigenaar. De opmetingen zijn zeer gedetailleerd met afzonderlijke oppervlakte-aanduiding voor stoepen, kelderingen of pothuizen. Er wordt ook rekening gehouden met de situatie bij openbare en particuliere bruggen en op enkele plaatsen wordt het straatoppervlak gecorrigeerd voor de ruimte rond een boom.

Helaas is de opmeting niet compleet: er zijn 200 folio's dubbelzijdig beschikbaar voor alle straten maar de bladzijden voor Oosthaven met achterliggend gebied, Kleiweg, Achter de Vismarkt, Raam en enkele stegen werden niet ingevuld.

Het is dus weliswaar niet volledig (en sterk verbleekt) maar het blijkt wel een fascinerend inzicht te geven in de vroeg 17e-eeuwse situatie. Het verschaft duidelijkheid over de breedte van de individuele panden en het blijkt ook mogelijk om de locatie en breedte van bruggen te bepalen.

Ook deze opmetingen zijn weer toegevoegd aan ons bestand met gegevens over de ruimtelijke ontwikkeling van Gouda. Op basis van de gevelafmetingen konden de meeste gegevens direct aan bepaalde percelen worden toegewezen. In overige gevallen moest worden geverifieerd door middel van de namen van de toenmalige eigenaars. Dit is in veel gevallen goed mogelijk met het hoofdgeldregister van 1622¹¹; in de overgebleven gevallen moesten de eigenaars in 1617 met andere seriële registers worden opgezocht.

De straatmeting van 1785

Omdat deze opmeting nu wel wordt gevolgd door invoering van een straatgeldbelasting zijn de archiefstukken ondergebracht in het archief waar ook de opbrengsten van brandemmer-, klap- en lantarengelden zijn opgenomen. In de straatgeldlegger¹² wordt de opbrengst in de periode 1785 tot 1793 genoteerd. De opmeting¹³ uit 1785 is erbij gevoegd; het is een slordig werkexemplaar maar voor een beoordeling moeten beide archiefstukken worden gebruikt om correcties en aanvullingen te kunnen verwerken. Tussen de losse papieren bevindt zich een 'extract uyt publicatie' met een nadere toelichting. 'De straten van nu voortaan geheelenal (de kaayen en gooten, langs de huizen daar echter onder niet begrepen) zullen worden genoomen en gehouden voor reekening van de fabricagemeesters. Dat door de Eygenaare van de huizen en erven, jaarlijks voor de verschijndag (die het lopende jaar en vervolgens van jaar tot jaar op den 31ste December weezen zal) aan handen van de ontvanger der verpondingen - teffens en tegelijk met het voldoen der extra ordinaire verponding, het klap en lantaarngeld - zal worden betaald zodanige somme van penningen als waarop ieder huys en erve na rato van de breedte is aangeslaagen geworden'.

Er zijn ook nog enkele bepalingen uit het keurboek opgenomen, die een indruk geven van de stoepenzone voor ieder huis. 'Geen straeten of erven te lagen of te rijzen in nadeels zijns buur buiten kennis van 't gerecht op pane van 6 gld. Stoupen en gooten straetwaerts van de steijlen der huizen geaccordeert en niet verder. Alle diegene die woonachtig zijn binnen de stad, en enige veynsters of stoupen maaken willen voor haar huizen of daar zij wonen, zullen die veynsters of stoupen niet verder van de stijlen van de huizen ter straetwaerts mogen maecken dan vijf roedenvoeten op pane 3 gld, en dat men evenwel die weder zal moeten haalen, en zo wannneer men bevindt dat het noodt is dat men de stoupen en veynsters also breedt niet maaken mach, zo men ze maken bij goedvinden des gerechts'.

Er wordt zelfs aandacht gegeven aan de wering van zwaar verkeer door middel van palen. 'Sedert de verhuizinge van den rector zijn er de palen uit de Patersteeg genomen en nadien tijd maar één teruggezet. Nu bevindt het Armhuis zig bezwaard dat de slepers daar kunnen passeeren met swaare vragten over al de rioolen aldaar en dus schadelijk, te meer daar van ouds geen kruywagens met beslag mogten passeeren'.

Een berekeningstabel geeft aan dat de aanslag is gebaseerd op een bedrag van 2/3 duit

per (vierkante!) voet. De per straat gespecificeerde omslag wordt uitgedrukt in stuivers per (vierkante!) roede en dat betekent dat de breedte van iedere straat kan worden berekend. Wij volstaan met de uitkomst: de straatbreedte = voet * aantal stuivers. In totaal blijkt in Gouda aan het eind van de 18e eeuw ruim 62000 m² te zijn bestraat. De aanslagen zijn gebaseerd op de gevelbreedte van de bebouwing en gekoppeld aan het verpondingsnummer. Zoals bekend werden de gevelbreedtes van panden ook al door Matthijs gebruikt bij de opstelling van zijn overzichten.¹⁴

Wij hebben de aanslag- en meetgegevens weer opgenomen in ons bestand over de ruimtelijke ontwikkeling van Gouda. Vervolgens werd bij elk perceel de straatbreedte berekend en vergeleken met de situatie in 1611/17 of in 1828. De uitkomsten voor 1785 bevestigen in grote lijnen de situatie zoals die 40 jaar later zal worden vastgelegd bij de kadastrale registratie.

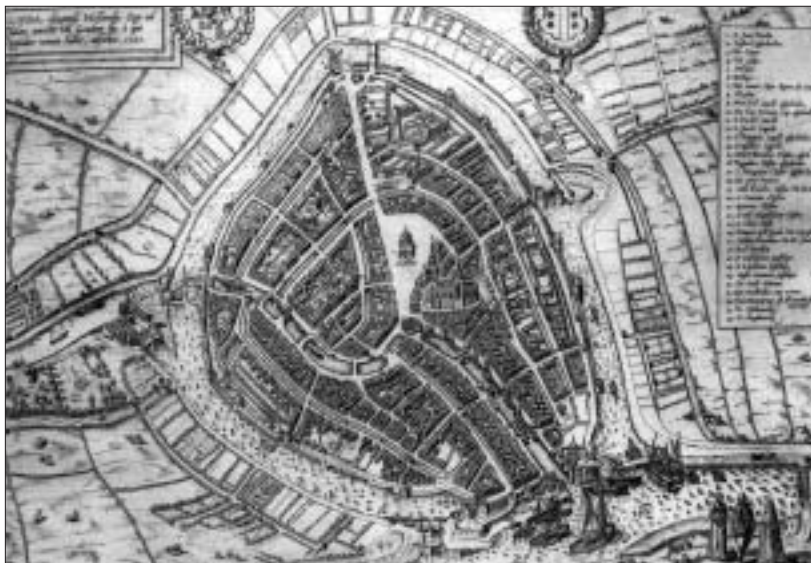
Toelichting van de resultaten

Bewerking van de drie straatmetingen leverde de afmetingen op van alle straten, stegen en percelen in Gouda. Stratenpatroon en bebouwing bij begin 17e eeuw of aan einde 18e eeuw kunnen daarmee nauwkeurig worden aangegeven. Omdat de situatie in 1785 niet veel afwijkt van de kadastrale beschrijving, is die opmeting vooral van belang voor de bouwgeschiedenis van individuele panden.

We beperken ons verder tot de opmetingen van 1611 en 1617. Zij bieden de mogelijkheid om het stadsbeeld dat in de 16e- en 17e-eeuwse kaarten wordt getoond, met feitelijke metingen te vergelijken. Daarnaast geeft de opmeting van 1617 gegevens van individuele panden en dus aanwijzingen voor een periode waarin veel huizen werden verbouwd. Er kunnen zelfs later gesloopte panden mee worden gelokaliseerd. Met twee voorbeelden geven we een indruk van dergelijke toepassingen.

De oude Waag

De huidige Waag werd in 1668 gebouwd aan de Noordzijde van de Markt. Om er ruimte voor te maken werden een aantal huizen én de oude Waag gesloopt. In een interessant artikel¹⁵ heeft B.J. Ibelings de inrichting van de Markt vanaf de 15e tot de 17e eeuw beschreven. Om een beeld van de situatie te geven gebruikt hij twee 17e-eeuwse vogelvluchtkaarten. Op de kaart van Visscher uit 1612 is de oude Waag met een nummer vermeld.

Kaart Braun & Hogenberg, 1585. Bron: SAMH.

Op de kaart van Braun & Hogenberg uit 1585 zou het gebouw herkenbaar zijn als het huis met de luifel in de knik van de Markt NZ of Regenboog. De open ruimte onder een luifel zou mogelijk de eveneens in 1668 verdwenen 'hal' kunnen zijn.

Markt en omgeving; Braun & Hogenberg 1585. Bron: SAMH.

Het aardige van de straatmeting van 1617 is dat daarmee nauwkeurig kan worden aangegeven waar de oude Waag en de andere gesloopte panden hebben gestaan. Ook van alle andere panden, die toen langs de Noordzijde van de Markt stonden, werd de gevelbreedte gemeten. Er wordt in de straatmetingen uiteraard geen luifel beschreven maar over die aanwezigheid kan ons inziens ook geen zekerheid bestaan. Om een indruk te geven van de weergave van panden op de vogelvluchtkaarten, hebben we een fragment van 11 bij 11 cm van de kaart van Braun & Hogenberg als afbeelding opgenomen. Vervolgens hebben we het aantal panden langs de Noordzijde Markt op de reeds eerder genoemde vogelvluchtkaarten geteld en vergeleken met de opmetingen.

Aantal panden langs: Markt NZ 19/51 volgens kaart,

- Braun (1585): ca 14
- Visscher (1612): 14
- Blaeu (1649): 18

volgens opmeting,

- straatmeting (1617): 28
- kadaster (1830): 23

Het blijkt dat de situatie op de vogelvluchtkaarten sterk afwijkt van zowel de kadastrale gegevens als van de opmeting van 1617. Er is een verschil tussen het gemeten aantal panden in 1617 en in 1828, maar dat is goed te verklaren omdat er vijf panden werden gesloopt om de bouw van de huidige Waag mogelijk te maken. Op beide vogelvluchtkaarten zijn slechts een beperkt aantal van de toen aanwezige panden weergegeven. Bij nadere vergelijking van de kaarten blijken de oude waag en luifel verschoven te zijn. Wij concluderen dat op de kaarten slechts een zeer schematisch beeld van de panden werd getekend waar dus geen uitspraken over de uitvoering van individuele panden aan kunnen worden verbonden.

In dit verband is nog te vermelden dat Hendrik Vos, de voor de meting van 1611 verantwoordelijke landmeter, heeft meegewerkt aan de kaart van Visscher uit 1612. Er is namelijk een rekening voor zijn

Markt en omgeving; Visscher 1612. Bron: SAMH.

werkzaamheden ter verbetering van de kaart. Hij zou dus de resultaten van zijn opmeting uit 1611 gebruikt kunnen hebben: vergeleken met de kaart uit 1585 zijn er inderdaad enkele aanpassingen. Dit heeft echter niet geleid tot een meer waarheidsgetrouwe weergave van de breedte van straten, stegen én huizen. Het graveren van duizenden objecten op een binnenstadkaart van 15 bij 15 cm is ook niet mogelijk en dit beperkt een nauwkeurige weergave van het stadsbeeld.

Arkeltorentjes op Hoge Gouwe

Dergelijke uitsteeksels staan al meer dan 500 jaar op de hoeken van de voorgevel van het stadhuis. Zij zijn op de kaart van Braun en Hogenberg ook op een andere plaats opgemerkt¹⁶ en wel op de Hoge Gouwe tussen de Peperstraat en Keizerstraat (zie weer het fragment van de kaart). Deze waarneming leidde tot de volgende beschrijving: 'Dit was waarschijnlijk een van de eerste stenen huizen in Gouda, dat oorspronkelijk nog tussen houten huizen zonder verdieping heeft gestaan. Het pand zal toen boven de bebouwing van de rest van de stad uitgestoken hebben, waardoor het zin had om de achtergevel hetzelfde overheersende karakter te geven als de voorgevel. Wat tevens opvalt, is dat dit huis breder is dan alle andere huizen'.

Het klinkt indrukwekkend en de waarneming wordt herhaald en nog verder aangedikt¹⁷ in de recente beschrijving van de stadsgeschiedenis: 'Omdat deze gebouwen vaak in bezit waren bij adellijke families, werden er nogal wat kasteelachtige elementen in verwerkt zoals kantelen en weergangen langs de zijgevels. Ook waren de voorgevels wel voorzien van zogenaamde arkeltorentjes. Dergelijke woonhuizen zijn er ook in Gouda geweest: op de vogelvluchtkaart van Hogenberg zien we er één afgebeeld aan de Hoge Gouwe'.

We beperken ons tot deze twee lyrische beschrijvingen en vergelijken weer het aantal op de kaart getoonde panden met het tijdens de straatmetingen aanwezig aantal.

Aantal panden langs:

	Hoge Gouwe 19/51	Keizerstraat 1/51
volgens kaart,		
• Braun (1585):	ca 11	ca 12
• Visscher (1612):	15	9
• Blaeu (1649):	14	15
volgens opmeting,		
• straatmeting (1617):	22	24
• kadaster (1828):	20	23

Ook hier komt de straatmeting uit 1617 vrijwel overeen met het kadaster, maar het aantal op de kaarten getekende percelen is weer veel kleiner. Vergelijking van de kaarten van Braun & Hogenberg met de wat latere kaarten van Visscher en Blaeu geeft aan dat de arkeltorentjes verdwenen zijn. Wat ook opvalt is dat de huizen op iedere kaart erg repeterend zijn weergegeven maar dat de vorm van daken en gevels wel verandert per kaart. Dit zou kunnen wijzen op snelle ontwikkelingen maar we geloven niet dat er rond 1600 in een periode van 70 jaar driemaal nieuwbouw plaatsvond.

Markt en omgeving; Blaeu 1649.
Bron: SAMH.

Uiteraard kan nu worden gespeculeerd hoe zo'n uitzonderlijk stenen huis zomaar kon worden gesloopt. Voor ons lijkt een zinniger opmerking dat de bebouwing van de 17e-eeuwse kaarten slechts kunstzinnig getekende versieringen langs de grachten zijn.

Conclusie

Met deze voorbeelden zal duidelijk zijn dat de straatmetingen uit 1611/1617 aantonen dat het beschrijven van de Goudse stadsontwikkeling op basis van het fraaie 16e- en 17e-eeuwse kaartmateriaal niet verantwoord is. Gerealiseerd wordt dat dit consequenties heeft voor tot nu toe beschreven ontwikkelingen. Om ook een indruk te krijgen wordt aangeraden om de recente overzichtswerken over Gouda nog eens door te nemen.

De straatmetingen hebben ook positieve gevolgen. Er zijn nu betrouwbare gegevens over de afmetingen van straten, stegen en huizen om bij een beschrijving van de ruimtelijke structuur van de Goudse binnenstad rond 1600 op voort te bouwen. Het is zelfs mogelijk om breedte en plaats van de bruggen te bepalen of een indruk te krijgen van de 17e-eeuwse inrichting van de stoepenzone en straat. Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis van individuele panden zijn de nu gevonden afmetingen van de vroeg 17e-eeuwse panden van belang: het vereenvoudigt de beoordeling van de door de wijkmeesters¹⁸ beschreven nieuwbouw.

Probleem blijft echter dat een uitvoerige beschrijving van de ontwikkeling van de Goudse huizenbouw vooralsnog niet mogelijk is. Gebruik maken van beschrijvingen uit andere steden helpt slechts voor een indicatie van de algemene ontwikkelingen. Voor een verdere uitweiding zal eerst meer aandacht nodig zijn voor het onderzoek van individuele panden met de daar nog aanwezige structuur en bouwsporen.

Ter afronding

Wij hebben in dit artikel vaak verwezen naar ons bestand met gegevens over de ruimtelijke ontwikkeling van Gouda. De straatmeting van 1785 heeft daar tot een andere opzet van ons bestand geleid. Hoewel koppeling van percelen aan verpondingsnummers vrij eenvoudig lijkt, wordt de nauwkeurige plaatsing en verwerking bemoeilijkt door vermeldingen als 'agter' (en in mindere mate 'opzij'). 'Agtter' betekent in een achterliggende straat of steeg maar soms ook een uitgang of bebouwing in een zijwaarts gelegen straat. Problematisch is dan dat bij de metingen en aanslagen in zo'n achterliggende straat niet meer wordt verwezen naar de eerdere aanslag of het eerdere perceel: het perceel wordt overgeslagen en slechts door narekenen van de belaste straatlengte valt het op. Dit bemoeilijkt de nauwkeurige toewijzing van verpondingsnummers aan kadastrale gegevens. Het is ook een probleem met de vermeldingen in de 'overzichten Matthijs': vooral bij de kleinere straten en bij de later bebouwde straten zoals de Raam OZ zijn aanzienlijke afwijkingen geconstateerd. De verpondingsnummers lopen ook niet altijd door; enkele nummers ontbreken en soms wordt een vrij omvangrijke onderverdeling gebruikt om de bebouwing op binnenterreinen of langs stegen vast te leggen.

Bij een *inventarisatie per straat* zal de nadruk blijven liggen op de zich langs de straat bevindende bebouwing en kan de informatie over de achterliggende percelen niet goed worden ingevoerd. Beschrijven van zo'n samenhang en bepaling van de eigendomsgrenzen vereist namelijk een beoordeling van het totale bouwblok achter het perceel.

Uiteindelijk hebben wij besloten om over te gaan naar een *inventarisatie per bouwblok*. Op basis van de kadastrale kaart van 1828 werd de bebouwing van de Goudse binnenstad verdeeld in bijna 60 bouwblokken. In ons bestand zijn de belangrijkste gegevens voor ieder blok vanaf de eerste hofstedegeldregistratie tot en met de eerste kadastrale registratie opgenomen. Ter aanvulling zijn voor ieder blok kaarten gemaakt op schaal 1:1000, die de situatie in een bepaalde periode tussen 1400 en 1900 aangeven. De omzetting van het bestand en de optekening van de gegevens op de kaarten vindt

geleidelijk aan plaats en is nog niet voltooid. Voor verdere informatie kunnen geïnteresseerden contact met ons opnemen.

Noten

- 1 J.M. Kooijman, H.C. Kooijman-Tibbles, 'De ruimtelijke ontwikkeling van Gouda in de veertiende eeuw', *Tidings* 17 (1999) 39-53.
- 2 G. Braun, F. Hogenberg, 'Gouda elegantiss 1585', in: *Civitates orbis terrarum* dl IV (Keulen 1588) en als facsimile uitgave.
- 3 C.J. Visscher, plattegrond van Gouda, in: L. Guicciardini. *Beschrijvinge van alle de Nederlanden* (Amsterdam 1612) en als facsimile uitgave.
- 4 J. Blaeu, 'Plattegrond van Gouda', in: *Tooneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden* (Amsterdam 1649) en als facsimile uitgave.
- 5 Th. de Jong, *Gouda in vogelvlucht; Profielgezichten, Kaarten, Plattegronden en Spiegelprenten* (Alphen aan den Rijn 1982).
- 6 C. Koeman, *Geschiedenis van de kartografie van Nederland: zes eeuwen land- en zeekaarten en stadsplattegronden* (Alphen aan de Rijn 1983).
- 7 Dit overzicht is dus veel uitgebreider dan in de bronneditie over het hofstedegeldregister is opgenomen.
- 8 J.M. Kooijman, 'Onderhoud van kades en sluizen in Gouda, de zaak gemeente vs Blanken', *De Schatkamer* 2 (1988) 27-32.
- 9 SAMH, Oud Archief nr 3669 (Procesverbaal van opmeting van de straten door de landmeter Hendrik Vos, 1611).
- 10 SAMH, Oud Archief nr 3670 (Quoyer van de langte ende breete van de straten voor de huysen, 1617).
- 11 SAMH, Oud Archief nr 2292 (Kohier van het hoofdgeld voor het kwartier van Gouda, 1622).
- 12 SAMH, Oud Archief nr 597 (Legger van het straatgeld, 1785-1793).
- 13 SAMH, Oud Archief nr 596 (Lijsten van de breedte van de huizen gemeten voor de berekening van de aanslag in het straatgeld, 1785).
- 14 SAMH, C.J. Matthijs, *Straatgewijze inventarisatie Goudse perceelgegevens tot ca 1800*, in *afzonderlijke schriften gegroepeerd* (Gouda, ca 1974 tot 1999).
- 15 B.J. Ibelings, 'De markt en de publieke gebouwen in het middeleeuwse Gouda', *Tidings* 14 (1996) 48-59, 55.
- 16 R.W.L. Bollen, 'De ruimtelijke ontwikkeling van het Goudse woonhuis in de late middeleeuwen', in: *22e Verzameling bijdragen Oudheidkundige Kring 'Die Goude'* (Delft, 1992) 45-68, aldaar 48-49.
- 17 B. van den Berg, H.J. Sprokholt, K. Goudriaan, 'Kavels en hofsteden', in: P.H.A.M. Abels, K. Goudriaan, N.D.B. Habermehl, J.H. Kompagnie (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 15-36, aldaar 31.
- 18 SAMH, Oud Archief nr 1916 (Rapport van de wijkmeesters belast met het noteren van de nieuwe gebouwen sedert 1632, 1654).